

Checklista för runstensfaddrar

"Runverket" är en grupp på Riksantikvarieämbetet (se nedan för kontaktuppgifter).

Riksantikvarieämbetet är enbart rådgivande. Det går bra att höra av sig till Helen Simonsson på Riksantikvarieämbetet för frågor kring vård eller skador. Men alla tillstånd (t ex för skyltar eller för beställningar av konservatorsåtgärder) avseende runstenar och övriga fornlämningar ges av länsstyrelsen.

Vatten löser upp sten! Borstning löser upp sten! Det viktigaste är att arbeta förebyggande. Det gör man genom att ta bort det som orsakar påväxt på stenytan (d v s vatten, skugga, löv, klippt gräs, frön, fågelspillning och jord). Att borsta och hålla vatten på en sten för att försöka få bort påväxt som redan har etablerat sig är mycket svårare och skadligare för stenen.

1. Lutar runstenen och riskerar att falla över någon?

Kontakta då genast din Länsstyrelse (eller Runverket, om du inte får tag i länsstyrelsen).

2. Har stenen någon skada som inte rapporterats tidigare? Har någon skada ökat?

Kontakta då din Länsstyrelse (eller Runverket) och berätta, gärna med foto. Tala också om hur skadan kan ha uppkommit. Ta hand om stycken som fallit ur och meddela var de förvaras.

Påväxt av lavar eller mossor räknas inte som skada.

3. Blir runstenen skadad av snöplog, backande bilar eller liknande?

Låter gångtrafikanter sina hundar kissa på stenen?

Undersök om man kan skydda stenen med staket eller genom flytt av gångväg. Kontakta då din Länsstyrelse (eller Runverket).

Flytt av runsten är mycket kostsamt och man riskerar att skada stenen. Står stenen på originalplats bör den ej flyttas.

4. Har stenen sprickor eller gamla lagningar som släpper och möjliggör för vatten att tränga in och frostspränga stenen, saltutfällningar eller rostande järn?

Kontakta då din Länsstyrelse (eller Runverket).

5. Samlas det vatten i stenens närområde? Droppar det vatten direkt på stenen från tak eller träd? Har smältvatten svårt att rinna bort? Står stenen i en hög med blöta löv?

Åtgärda då detta på lämpigt sätt. Observera att fällning av träd kräver markägarens tillstånd.

6. Är stenen fri från skräp? Står den tillräckligt fritt?

Ta försiktigt bort fågelbon och fågelbajs (använd handskar för att undvika smitta).

Borsta med handen bort gräsklipp, löv och annat skräp som samlas på, runt om eller bakom stenen.

Ta bort buskar, sly och annan växtlighet som står alltför nära.

Ordna med borttagning av träd som riskerar att vindfällas över stenen eller som bidrar till kron dropp och nedskräpning eller vars rötter kan riskera att välta stenen. Markägarens tillstånd krävs och avverkningen får inte medföra risk för skador på stenen.

Om runstenen är av kalksten bör barrträd i stenens närhet undvikas (gör att marken blir sur).

7. Vattentvätta stenen bara om den är av granit eller gnejs

Om du inte känner till runstenens material, kolla beskrivningen av runstenen via Fornsök. Att regelbundet ta bort löv, klippt gräs och fågelbajs gör att det inte börjar växa på stenen. Vatten är ett lösningsmedel – "vattendroppen urholkar stenen!" Framför allt kalksten och sandsten skadas av vattentvätt och borstning.

Om du behöver få bort mossor eller lavar som sitter löst, använd endast rent vatten och en mjuk borste. Sanda stenen, sluta genast! Vissa lavsorter är utmärkta att färga med – blöt därför hela stenen först och tvätta stenen nerifrån för att inte skapa ränder. Märker du att vattnet och lavan färgar stenen, sluta genast.

Lav älskar frisk luft och är därför naturligt på en sten som står utomhus. Försök inte ta bort lavar med några redskap eller hårda borstar – stenen skadas och lavan kommer snabbt tillbaka.

Blöt aldrig en sten vid risk för nattfrost.

8. Känner besökare sig välkomna till runstenen?

Ordna med informationsskylt när sådan saknas – länsstyrelsen är tillståndsgivande.

Ordna med skyltning fram till runstenen när sådan behövs.

Rensa eventuell gångstig från sly.

Snygga upp eventuell parkeringsplats.

9. Rapportera tillsynen en gång årligen till din uppdragsgivare

Uppdragsgivaren kan vara en hembygdsförening, fornminnesförening eller liknande.

Bifoga gärna foton som visar hur runstenen och dess ristning ser ut.

Till Runverket rapporteras endast konstaterade avvikelser, då gärna med foton.

Lav älskar frisk lantlig luft och grova ytor!

Viktigt att tänka på – varje gång man skrubbar och vattendränkar en sten lossnar lite sten från ytan och ytan blir lite grövre för varje gång. På en grövre stenytta växer det snabbare! Fotografiet visar hur en gul lav etablerat sig i de grova ytorna men inte på de släta.

Man kan alltså lätt hamna i en negativ spiral med allt tätare vatten- och borst rengöringar och allt snabbare påväxt!

Läsa mera

Runstenar – att bevara en sten med dess ristningar till framtiden

är en utförligare handledning från Riksantikvarieämbetet på www.raa.se/vardaval

Hur kan man hjälpa till att bevara våra runstenar?

www.k-blogg.se/2014/09/08/hur-kan-man-hjalpa-till-att-bevara-vara-runstenar

Varför växer det på run- eller gravstenar?

www.k-blogg.se/2014/02/14/varfor-vaxer-det-pa-run-eller-gravstenar-2

Varför målar man inte bara i runstenarna när färgen bleknar?

www.k-blogg.se/2014/10/10/att-mala-runstenar

Mera intressant information på www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/runstenar

Kontakt med Runverket

Konservator Helen Simonsson, 08-519 183 39, helen.simonsson@raa.se

Information från Helen Simonsson

Sammanställt av Jonas Hasselrot 2016-02-18